42. ГОДИНА АНЕКС

«Глас Црногорца», излази према службеној потреби (3—4 пута мјесечно). — Претплата, на шест мјесеци: три франка за Француску; шест франака за све друге земље. Адреса за све што се тиче листа: Journal officiel du Monténégro, Neuilly-sur-Seine, rue Ancelle.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

LA VOIX DE MONTENEGRO

Службени орган Краљевине Црне Горе — Journal Officiel du Royaume de Monténégro

БРОЈ NUMERO 91.

La Voix de Monténégro (Glasse Tsernogortza) paraît suivant les exigences du service. — On s'abonne au bureau du Journal officiel du Monténégro, à Neuilly-s-Seine, rue Ancelle (France). Prix de l'abonnement pour six mois: pour la France: 3 fr. — pour l'Etranger: 6 fr.

Неји код Париза, 3. Марта 1921. — Neuilly-sur-Seine le 16 MARS 1921

†

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ ГОСПОДАР НИКОЛА I

25. септембра 1841. † 16. фебруара 1921.

УМРО ЈЕ ГОСПОДАР!...

Умро је у туђини, далеко од мученика црногорских, далеко од Ловћена, далеко од Црне Горе....

Превртите се у гробу кости мученика наших!...

Проплачите сјени предака наших!...

Задрхтите, брда и долине наше!...

Умро је Краљ!...

Вјерујете ли?!

Да ли је то могуће?!

Да, да. Могуће је...

Умро је човјек, који је шездесет година служио Народу и Отаџбини!...

Умро је пјесник «Онам' Онамо», пјесник братства и слободе...!

Умро је побједник са савремених Маратона и Термопила!...

Умро је државник, цивилизатор и творац савремене Црне Горе...!

Умро је творац славе црногорске!...

Умро је великан и највећи патриота XIX и XX вијека цијеле нације наше...!

Умро је «једини и вјерни савезник Русије»...!

Умро је Краљ, који је, према општем признању, једна од најмаркантнијих и највећих личности савремене историје...!

Умро је Господар...!

Вријеђан, клеветан, прогнан «С огњишта милог»...

Превртите се у гробу кости мученика наших...!

Проплачите сјени предака наших...!

Задрхтите брда и долине наше!...

О, за страшног срама нације наше...!

О, да црног удеса нашег!...

Али, не враћајмо се натрag! Не враћајмо се на то, у овим, колико тужним, толико и свечаним часовима нашим!

Не скврнавимо тим, бар у овим моментима, успомену на Великана!

Утушимо бар за сад бол и очај за будућност племена нашег, чија судбина је у рукама злочинаца и убијца!

Умро је Краљ!

Слава ти, нежни оче!

Слава ти, поносу Црне Горе!

Слава ти, Велики и Милостиви Краљу!

Слава ти, Господару!

Слава ти, Мученичe!

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

А Црна Гора?

Шта ће бити с њоме!?

Умире ли и она!

Хоће ли и она бити с њиме покопана!

Хоће ли се Великом Краљу дати оно признање, које он није никада тражио и које му његови највјернији нијесу никад признали?

Хоће ли му се дати признање, које му је дао Београд у прокламацији подгоричке «скупштине» од новембра 1918. по коме је Црна Гора почела и престала са Краљем Николом?

Хоће ли му се признати, да је он био Црна Гора?

На нама је да то непризнамо!

— Црна Гора живјела је и прије њега и живјеће и послије њега!

А његове мученичке кости, ако би друкчије било, преврнуће се у гробу!

Црногорци!

Сјени предака ваших, од десет вјекова, гледају на вас!

Не осрамотите их!

Не осрамотите Краља Мученика

Показите се, као вазда, и у овој прилици да сте достојни потомци својих славних предака, који су својим херојским подвизима вјековима свијет задивљавали!

Одужите се сјени Краља Мученика!

СЛАВА ТИ, ГОСПОДАРУ!

ЦРНОГОРСКОМ НАРОДУ И ВОЈСЦИ!

На дан 16. фебруара (1. марта) 1921. у 11.15 сати ноћу, послије дводневног лаког боловања, испустио је своју велику, племениту и узвишену душу ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ НИКОЛА I. Мој Узвишени Отац, а ваш многољубљени Краљ и Господар, у вили Лизерон у Кап Антибу у Француској.

Нечувене досада неправде, почињене према Црној Гори и мученичком Црногорском Народу; стаде и претешке бриге за част, за садашњост и за будућност Црне Горе; и, очајно и ничим незаслужено садање стање Црногорског Народа, кога Он очински љубљаше, оборише су, прије времена, Краља, који вас је водио из славе у славу, за пуних шездесет година и који је уздигао част и име Црногорског Народа на висину до које досада није достизао ниједан од малих народа.

На дан 16. фебруара престало је да куца и осјећа, вољом Свевишњега, тихо, без бола и мука, на начин како умиру праведници, срце нашег Великог Краља, Краља Цивилизатора, Краља Пјесника, Краља Генија Краља « Цара Јунака », Краља вашег оца, кога сте безгранично вољели, који је вас безгранично волио, којим сте се усхићавали, а који се се је вама гордио.

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ није испустио свој велики дух у слободној Црној Гори, у средини свога љубљеног народа, што је био заслужио као велики муж и владар, који се је цијелог вијека борио за слободу, а противу грубе силе и тираније! Он је умро са трновим вијенцем мученика: брижан и очајан за Част, Право и Слободу Црногорског Народа.

Он се је, благодарећи неправдама и грубом насиљу оних за које се је несебично, добровољно и херојски жртвовао, преселио у вјечност у туђини, далеко од драге нам Црне Горе; али и при потоњем издисају Он је чврсто пригрлио на свом срцу « груду земље » црногорске са Царевог-Лаза, коју је Он увијек собом носио као симбол мука, херојства и славе наше и коју ће са собом у гроб понијети. Он је умро, у посљедњем часу мислећи на вас, са ријечима: « Нека Бог благослови и помогне моје несрећне Црногорце! »

Према посљедњој жељи Узвишеног Суверена, Његови земни остатци биће, привремено до ослобођења Црне Горе, пренесени у Италију, земљу великог народа, чија племенита душа не престаје протестовати због насиља извршеног над Црном Гором, а који народ, оставши вјеран великом начелу да право припада једнако великим и малим, чини част човјечанству!

БРАЋО ЦРНОГОРЦИ!

Час је не само тужан, него и тежак, претежак с обзиром на ужасни положај у ком се налазите и на међународни положај Црне Горе.

Примајући се дужности Краља Црне Горе, која ми је одређена Провиђењем и чланом 19. Устава заклињем се пред мртвим тијелом Мога Узвишеног Оца, да ћу по примјеру Његовм и Мојих славних Предака посветити сав Свој живот и све Своје биће на спас, добро и напредак Црне Горе и Црногорскога Народа и да ћу увијек кад год то интереси Отаџбине буду захтијевали, не само моје личне интересе подчинити и интересима народа него сам спреман подносити највеће жртве за Црну Гору и мученички Црногорски Народ.

У то име слава Великом и Блаженопочившем Краљу, ЊЕГОВОМ ВЕЛИЧАСТВУ НИКОЛИ I!

Живио Црногорски Народ!
Живјела Црногорска Војска!
Живјела Црна Гора!

Дано седамнаестога фебруара (другога марта) хиљадудеветстотина двадесет прве, у вили Лизерон, у Кап-Антибу, у Француској.

ДАНИЛО с. р.

МИНИСТАРСКИ САВЈЕТ:

Предсједник Министарског Савјета,
Министар Спољних Послова
и Заступник Министра Унутрашњих Послова,
Ј. С. ПЛАМЕНАЦ с. р.

Министар Војни,
Дивизијар Милутин ВУЧИНИЋ с. р.

Министар Финансија и Грађевина,
Мило ВУЈОВИЋ с. р.

Министар Правде и
Заступник Министра Просвјете,
Др. Перо Ђ. ШОЋ с. р.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE

МИ
ДАНИЛО II
ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

Уважавајући оставке које су нам поднијели:

Предсједник Нашег Министарског Савјета, Наш Министар Спољних Послова и Заступник Нашег Министра Унутрашњих Послова Јован С. Пламенац;

Наш Министар Војни, дивизијар Милутин М. Вучинић;

Наш Министар Финансија и Грађевина Мило Вујовић;

Наш Министар Правде и Заступник Министра Просвјете и Црквених Послова, др. Перо Ђ. Шоћ.

разрјешавамо их дужности и стављамо на расположење,

а постављамо:

За Предсједника Нашег Министарског Савјета, Нашег Министра Спољних Послова и Заступника Нашег Министра Унутрашњих Послова Јована С. Пламенца, Предсједника Министарског Савјета на расположењу;

За Нашег Министра Војног дивизијара Милутина М. Вучинића, министра на расположењу;

За Нашег Министра Финансија и Грађевина Мила Вујовића, министра на расположењу;

За Нашег Министра Правде и Заступника Нашег Министра Просвјете и Црквених Послова др. Пера Ђ. Шоћа, министра на расположењу.

Предсједник Нашег Министарског Савјета, Наш Министар Спољних Послова, Заступник Нашег Министра Унутрашњих Послова нека изврши ову наш.

КАП АНТИБ.
17. фебруара (2. марта) 1921.

ДАНИЛО с. р.

Предсједник Министарског Савјета,
Министар Спољних Послова
Заступник Министра Унутрашњих Послова,
Ј. С. ПЛАМЕНАЦ с. р.

ГОСПОДИНУ ЈОВАНУ С. ПЛАМЕНЦУ

Предсједнику Министарског Савјета, Министру Спољних Послова и Заступнику Министра Унутрашњих Послова

САН РЕМО

Драги Господине Предсједниче,

Наша драга Отаџбина, као што Вам је познато, налази се у једној страховитој међународној кризи и то не од јуче, већ сво неколико година, а која криза постала је тежом смрћу Мог Узвишеног Оца Краља НИКОЛЕ.

Знам какве је све жртве поднио и подноси црногорски народ само да спасе живот наше драге и љубљене Отаџбине. Дужност је свакога од нас, био он на престолу или у колиби, да заборави на све личне интересе и моменте, а једино да мисли о спасу Отаџбине и о очувању Права и Части црногорског народа.

Руковођен тим осјећајима и тим дужностима, Ја сам се и примио тешке дужности Краља Црне Горе, али ради тих истих осјећаја и дужности, које гајим према Отаџбини, Ја сам се ријешио да абдицирам на престо Краља Црне Горе, а у корист Мога љубљеног Синовца Њ. Кр. В. Књаза Михаила.

Како је Мој Синовац малољетан, то, сходно чл. 75. Устава, одређујем Моју Љубљену и Узвишену Мајку Њ. В. Краљицу Милену, да врши намјесничку дужост, док не би дошао моменат, да црногорска Народна Скупштина изабере друга два намјесника.

Нека ова Моја одлука буде срећна и благословена како за Његово Величанство Краља Михаила I., тако и за витешки црногорски народ и нашу драгу Отаџбину.

Препоручујем Вам, Мој драги Министре Предсједниче, да ову Моју одлуку наволите публиковати и привести је у дјело, а свима и свакоме наређујем да јој се покорава.

САН РЕМО.
22. фебруара (7. марта) 1921.

ДАНИЛО с. р.

ЦРНОГОРСКОМ НАРОДУ И ВОЈСЦИ!

Непријатељи Црне Горе, да би лакше извели своје завојевачке планове према њој и уништили право и слободу Црногорскога Народа, успјели су да пред нашим моћним Савезницима, црногорско питање лажно представе, као питање династичко, а не као питање чисто народно, као што оно у ствари јесте.

Они су, да би лакше постигли свој циљ и оправдали злочин према Црној Гори, обасипали Мог Узвишеног Оца и Мене најнижим клеветама, желећи нам тим онемогућити рад код Савезника за добро и право Црногорског Народа. Та политика, коју Београд, интензивно и отворено води од 1916. године против Црне Горе, не бирајући средстава и начина, и поред огромних услуга и жртава, које су Мој Узвишени Отац и Црногорски Народ добровољно учинили за Србију и Савезнике, нашла је, нажалост, моћну потпору код извјесног Савезника на западу.

Зоог тога са Црном Гором поступило се је, од њених Савезника, много горе него да је била у непријатељском табору без обзира на њене надчовјечанске жртве, на међународно право и морал и без обзира на многобројне свечане и писмене обавезе Великих Сила, којима се гарантира слобода и суверенитет Црне Горе и Црногорског Народа.

У мјесто награде у моменту побједе, заједнички извојевано, Црној Гори уништена је хиљаду годишња слобода, крвава тековина Црногорског Народа, а црногорском народу покушава се одузети чак и право самоопредјељења, које је признато и разним непријатељским покрајинама.

Увиђајући сву тежину положаја у ком се Црна Гора налази; желећи на један свечани начин протестовати против насиља према Црној Гори и Црногорском Народу, а вјеран својој заклетви и традицијама Мојих Славних Предака ријешио сам се, да абдицирам на круну Црне Горе у корист Мога љубљеног Синовца Његовог Краљевског Височанства Књаза Михаила, на кога то право прелази према члану 19. Устава, убијеђен, да ћу, извршујући ову дужност према Отаџбини, најбоље послужити интересима Црногорског Народа.

Оснивајући се на члан 75. Устава ријешио сам, да Краљевску Власт врши Моја Многољубљена и Узвишена Мајка Њено Величанство Краљица Милена, док Црногорски Народ не буде у могућности, да према члану 26. Устава изабере стално Краљевско Намјесништво, које ће вршити Краљевску Власт до пунољетства Краља Михаила I.

БРАЋО ЦРНОГОРЦИ!

Ви, за које се стари Краљ при последњем издаху молио топло Свевишњем, препоручујући Вас Његовој заштити и помоћи; ви, који сте заједно са Њим подигли костима најбољих синова наших, највеличанственији споменик части, споменик крајњег пожртвовања и споменик највећег херојства и мучеништва — Црну Гору, умјећете сложни и удружени, осветити Великога Краља, Краља Мученика, који ће тек онда моћи мирно у земљи почивати кад ускрсну брутално згажена права Црногорског Народа и кад Његови смртни остатци буду боравили вјечним сном под слободним Ловћеном.

На кољена пред тим великим аманетом!

Закуните се са Мном заједно, свечано и побожно, на оно што сви осјећате, на борбу и пожртвовање до триумфа тог нашег великог идеала!

Одбаците, пред тим, све личне амбиције и интересе, те да мушки и јуначки, у љубави и, сложно, удруженим снагама извојујмо ту, у нашој славној историји, највеличанственију побједу, која тек што није наступила!

Умрите са мном заједно, ако устреба за Част, Право и Слободу Црне Горе са громким узвиком, који нек чује цио свијет:

Живјело Његово Величанство Краљ Михаило I.!

Живјело Њено Величанство Краљица Милена, Намјесница Краљевске Власти!

Живио Црногорски Народ!

Живјела Црногорска Војска!

Живјела Црна Гора!

Дано двадесетдругог фебруара (седмог марта) хиљадудеветстотина двадесет прве у Сан Рему, у Италији.

ДАНИЛО с. р.

МИНИСТАРСКИ САВЈЕТ:

Предсједник Министарског Савјета,
Министар Спољних Послова
и Заступник Министра Унутрашњих Послова,
Ј. С. ПЛАМЕНАЦ с. р.

Министар Војни,
Дивизијар Милутин ВУЧИНИЋ с. р.

Министар Финансија и Грађевина,
Мило ВУЈОВИЋ с. р.

Министар Правде и
Заступник Министра Просвјете,
Др. Перо Ђ. ШОЋ с. р.

ЦРНОГОРСКОМ НАРОДУ И ВОЈСЦИ!

Његово Величанство Краљ ДАНИЛО II. тек што је примио тешку и пуну одговорности дужност Владара Црне Горе, абдицирао је, проглашавајући за Краља Црне Горе Свога Синовца, Мога Милога Унука, Његово Краљевско Височанство Књаза Михаила I. који ће носити име Његово Величанство Михаило I. Краљ и Господар Црне Горе!

Љубав према Црној Гори, добро схваћени интереси Црногорскога Народа и тежак међунаролни положај наше намучене Отаџбине руководили су Његово Величанство Краља Данила II. на овај корак, који ће у нашој историји остати као сјајан примјер пожртвовања и оданости према Отаџбини.

Његово Величанство Краљ Данило једновремено са овим актом благоизволио је, ослањајући се на члан 75. Устава, овластити Ме на вршење Краљевске Власти док Народ Црногорски не буде у могућности да преко Народне Скупштине изабере према члану 26. Устава Краљевско Намјесништво, које ће вршити Краљевску Власт до пунољетства Његова Величанства Краља Михаила I.

ЦРНОГОРЦИ!

Примајући у име Његовог Величанства Краља Михаила I. тешку дужност Намјеснице Краљевске Власти, Моја ће једина и стална брига бити успостављање згажених права Црне Горе и црногорског народа.

Ја сам увјерена, да ће Моји напори у овом смислу наћи високу и наклону потпору Великих Сила, наших Савезница и свих цивилизованих народа, јер је у питању не само један мали народ него и један велики принцип, респектовањем којег једино се може доћи до браства и жељеног мира међу народима.

Моје увјерење, у ову потпору народа и влада Великих Сила Савезница, у толико је веће што су се оне писмено и свечано обавезале на поштовање суверенитета Црне Горе, њених уставних институција и слободе Црногорског Народа.

До побједе праведне црногорске ствари, као мјесто мога боравка изабрала сам Сан Ремо у Италији, у земљи, за коју нас везују толике традиције и пријатељство и чији племенити народ и представници са својим осјећајима симпатија и учињеним нам доброчинствима у данима наше несреће, учинили су те везе сталним и непоколебљивим.

Молећи се скромно Свевишњем за добро и спас намучене Отаџбине, поздрављам скору и неминовну побједу права црногорског народа са:

Живјело Његово Величанство Краљ Михаило I.!

Живио мученички црногорски народ!

Живјела Црногорска Војска!

Живјела Црна Гора!

Дано двадесет другог фебруара (седмог марта) хиљаду деветстотина двадесет прве, у Сан Рему, у Италији.

МИЛЕНА с. р.

МИНИСТАРСКИ САВЈЕТ:

Предсједник Министарског Савјета,
Министар Спољних Послова
и Заступник Министра Унутрашњих Послова,
Ј. С. ПЛАМЕНАЦ с. р.

Министар Војни,
Дивизијар Милутин ВУЧИНИЋ с. р.

Министар Финансија Грађевина,
Мило ВУЈОВИЋ с. р.

Министар Правде и
Заступник Министра Просвјете,
Др. Перо Ђ. ШОЋ с. р.

У ИМЕ
ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА
МИХАИЛА I
ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉА И ГОСПОДАРА ЦРНЕ ГОРЕ

МИ
МИЛЕНА
НАМЈЕСНИЦА КРАЉЕВСКЕ ВЛАСТИ

Уважавајући оставке које су нам поднијели:

Предсједник Нашег Министарског Савјета, Наш Министар Спољних Послова и Заступник Нашег Министра Унутрашњих Послова, Јован С. Пламенац;

Наш Министар Војни дивизијар Милутин М. Вучинић;

Наш Министар Финансија и Грађевина Мило Вујовић;

Наш Министар Правде и Заступник Нашег Министра Просвјете и Црквених Послова др. Перо Ђ. Шоћ,

разрјешавамо их дужности и стављамо на расположење,

а постављамо:

За Предсједника Нашег Министарског Савјета, Нашег Министра Спољних Послова и Заступника Нашег Министра Унутрашњих Послова Јована С. Пламенца, Предсједника Министарског Савјета на расположењу;

За Нашег Министра Војног дивизијара Милутина М. Вучинића, министра на расположењу;

За Нашег Министра Финансија и Грађевина Мила Вујовића, министра на расположењу;

За Нашег Министра Правде и Заступника Нашег Министра Просвјете и Црквених Послова др. Пера Ђ. Шоћа, министра на расположењу.

Предсједник Нашег Министарског Савјета, Наш Министар Спољних Послова, Заступник Нашег Министра Унутрашњих Послова нека изврши овај указ.

САН РЕМО.
22. фебруара (7. марта) 1921.

МИЛЕНА с. р.

Предсједник Министарског Савјета,
Министар Спољних Послова и
Заступник Министра Унутрашњих Послова,
Ј. С. ПЛАМЕНАЦ с. р.

НЕСЛУЖБЕНИ ДИО

ДВОРСКЕ И ДИПЛОМАТСКЕ ВИЈЕСТИ

— Њихова Царска Височанства Велики књаз Никола Николајевић и Велика Књагиња Станија, Велики Књаз Петар Николајевић и Велика Књагиња Милица и Њихова Височанства Књаз Фрањо Јосиф Батенберг и Књагиња Ана, који су посјетили Статуке покојног Краља и пратили у Сан Ремо, вратили су се у Француску.

— Њено Царско Височанство Књагиња Јелена, кћи краља Петра од Србије, а унука покојног краља, вратила се у Београд из Сан Рема, гдје је присуствовала сахрани свога Деда.

— Министар Правде г. Др. Перо Ђ. Шоћ и Њ. Е. г. Маркиз П. од Монтијаро, Изванредни Посланик и Опуномоћени Министар Италије код Краљ. Владе, вратили су се за Париз из Сан Рема, гдје су били на сахрани Његовог Величанства Краља Господара.

— Њ. Е. г. Едмонд Гренер, Краљ Генерали Кинеуа и почасни Опуномоћени Министар у Мадриду, преминуо је 31. јануара 1921.

— Г. Едмонд Лиен, аташе Краљ Посланства у Паризу, секретар француског Народног Комитета за Колонијалне Изложбе, преминуо је.

Г. Министар Предсједник, Министар Спољних Послова и Заступник Министра Унутрашњих Дјела г. Јован С. Пламенац; Министар Војни дивизијар г. Милутин Вучинић; Министар Финансија и Грађевина г. Мило Вујовић; вратили су се са погреба Његовог Величанства Краља Господара из Сан Рема у Рим.

САН РЕМО, 7 марта

ПОШЉЕДЊИ ДАНИ ВЕЛИКОГ КРАЉА.

Прије неколико мјесеци Његово Величанство Краљ и Краљевска Породица преселили су се из Кана у Кап Антиб, који формира луку Голф Жуан, у коју се некад искрцао Наполеон I из заточења са острва Елбе и одакле је почела његова знаменита и трагична владавина од сто дана.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

Тамо, на Кап Антибу, већ се бијаху сњестили зетови и кћери Његова Величанства ЊЊ. Царска Височанства Велики Књажеви Никола и Петар Николајевићи и Велике Кнегиње Милица и Стане.

У једној малој кући, која носи име „Villa Liserons" (Вила Кринова) а на коју му није завидио ни најобичнији грађанин — буржоа са Кот д. Азур, проводио је скромно, врло скромно своје пошљедње дане Велики Краљ. Скромност, којом је живио Његово Величанство Краљ и Његова Узвишена Породица на француској ривијери, чувеној у свијету, не толико због своје љепоте, колико због луксуза њених посјетилаца, задивљавала је становништво Кап Антиба и околине. Оно, у чијој средини најобичнији грађани имају своје луксузне аутомобиле, није могло разумјети да јој стари Краљ, Monseigneur, није држао ни обичан фијакер. Писцу ових редака, као и сами осталим, који су имали могућности, да виде сву скромност, или боље рећи оскудицу у којој је живио Краљ, бунили су и буне не само осјећаји Црногораца, него и најелементарнији осјећаји човјека против срамног поступка тирана из Београда према једној од највећих личности свих времена нашега цјелокупног племена. Гледајући оскудицу старога и племенитога Краља, који је умро као сиромах, моја одиратност и мржња је бивала и биће све већа према његовим клеветницима, који су га нисно, кукавички, недостојно људи и јунака престављали, поред осталог, богаташом и многоструким милионаром и чију су имовину у Црној Гори они опљачкали, покрали и распродали.

Његово Величанство Краљ и поред великих брига, страшних неправда и увреда, које су му наношене од оних, за које се је он, заједно са Црном Гором, кавалјерски и јуначки жртвовао, подносио је тај велики терет, бар привидно, охоло и гордо са увјерењем, да није далеко дан, када ће му, живом или мртвом, бити дана пуна сатисфакција, коју је он у истини заслужио, и која му, увјерени смо, неће мањкати само, што ће она сада, бити потпунија и величанственија.

Све до краја прошле године Краљ је радио са феноменалном свјежином и активношћу. Он је редовно лијегао у десет сати ноћу, затим је спавао до 2 или 3 сата у јутро. Тада би се пробудио и устао, попио црну кафу, коју би сам направио на апарату, који му је увијек био у соби, јер није хтио будити послугу. Затим би сио и пушећи радио до 5 или 6 сати у јутру. Тада би опет легао и спавао до 8 сати у јутру, када је устајао, прочитао новине и отишао у шетњу, из које се је враћао осјежен и наново се лаћао посла и радио обично један сат. Послије подне обично се је одмарао, примао посјете и читао новине, а предвече излазио је у шетњу праћен појединим члановима своје породице, својим пријатељима или својом свитом. Не једном у данима, сигурно највећег душевног бола, дохваћао је гусле и својим сонорним гласом, који је одговарао његовој џиновској појави пјевао је народне јуначке. Пошљедњи пут покојни Краљ је ао уз гусле у децембру прошле године.

Прошле године, поред осталих ствари, већином пјесама, Краљ је написао роман „Три Јаничара" из живота херцеговачких муслимана. Они, који су имали срећу да прочитају у рукопису овај спис, веле да је он не само од велике литерарне вриједности, него да представља једно велико фолклористично богаство.

Пошљедња његова пјесма је „Црној Гори", у којој је он изнио све своје осјећаје пошљедњих дана и сву своју љубав и чежњу у туђини за Црном Гором. (Постарађено се да ту пјесму донесемо у идућем броју.)

Још од јануара о. г. сколина Његова Величанства могла је примијетити знатну промјену на њему. Водила се у њему борба између живота и смрти!

Он је ту борбу осјећао, он је знао да је ту крај........

Знао је, али као нежан муж и отац није хтио признати својима. У јануару он возио се је у колима са г. Евгеном Евгенијадесом, бившим грчким министром

(Ово је крај мој драги пријатељу! Али, не треба рећи мојима!).

Од тада послије 80 година живота и више од 60 година владавине престаје активност Краља — Пјесника, који, је, кад су били посриједи национални или интернасионални мислио само срцем, што је и био узрок да умре у туђини далеко од куће коју је сам створио, далеко од Црне Горе.

У току јануара и фебруара Његово Величанство Краљ два пута је падао у кревет по неколико дана и опет устајао, на Цетичу и тада му признао: „C'est le fin, mon cher ami! Mais il ne faut pas dire aux miens" Његова џиновска природа увијек је одгонила смрт, која се ипак ближаше....

ПОШЉЕДЊИ ЧАСОВИ.

У недјељу 14 (27). фебруара Његово Величанство Краљ изашао је као обично послије подне колима у шетњу, одмах послије тога осјетио се је рђаво, те је узео само чашу млијека. Око десет сати ноћу легао је у кревет, из кога се још једном дигао и био на ногама 15—20 минута, као да је хтио учинити покушај да још једанпут побиједи смрт, која је на крају крајева морала тријумфирати као побједилац.

Мало по мало смрт је освајала,... и тихо, као нежна мајка са пјесмом успаванком, успављивала вјечним сном један велики дух, жртву црне неблагодарности, себичности и зависти.

У понедјељак ујутру Краљ је био у могућности да изјави још жељу, да буде пренешен привремено у Италију. Пошљедње ријечи су му биле, које је једва изговорио: „Нека Бог благослови и помогне моје несрећне Црногорце!"

Још један поглед..... поглед обрваног орла, који је много силнији, незадрживији од оног, кога смо научили гледати у пуној снази његовој у безграничном царству простора и слободе, и склопише се занавијек очи, чији је поглед за скоро један вијек обагао противнике и рушио у прах и пепео најјаче воље.....

Мало по мало без мука и бола, агонија, управо сан праведника, бивао је све дубљи и дисање све тише.....

Тако је Велики Краљ провео понедјељник (15. фебруара) и уторник (16. фебруара)...

Настала је ноћ од уторника.... Блага тиха, божанствена, као најњешна мајска ноћ.... Тишина потпуна и савршена, влада свуда. Не чује се ни лет тице изненадно ноћу пробуђене, ни пад неранџе у овој правој шуми од наранџа, лимуна и маслина... Море је било мирно и „глатко као уље", јер у њему дријемаху тромо и лијено, вјетри и буре". Једино се чујаше игра шљунка, са несташним морским таласима, као рефрен вјечне пјесме водених стихија, што је све потсјећало сад данима тек да наступи вјечност... Мјесец се стидљиво кријаше за облаке, који ублажаваху његове зраке, милујући нежно земљу и море. Изгледало је да се сама природа старала да ноћ буде тиша, нежнија и величанственија, како би се бар ова одужила једном великом човјеку и мученику.

У једној малој и скромној соби лежао је Господар окружен Њ. В. Краљицом К. К. В. В. Престолонасљедником, Књазом Петром, ЊЊ. Царским Височанствима Великим Кнегињама Милицом и Станом и Њ. В. Кнегињом Аном и ЊЊ. Кр. Кр. В. В. Ксенијом и Вјером, ЊЊ. Ц. Ц. В. В. Великим Кнежевима Николом и Петром, Њ. В. Кнезом Франц Јосифом Битенбергом и својом унучићу Њ. Ц. В. Великим Кнезом Романом Петровићем — Романовим и Великом Кнегињом Марином Петровном.

Било је 10 сати ноћу када је Велика Кнегиња Милица донијела и ставила руку Господареву један камичак земље црногорске са Царева Лаза, који је велики покојник собом носио. Настао је моменат трагичан, страшан... Умирао је човјек који је црна брда црногорска позлатио славом и величином, умирао је Краљ пјесник и цивилизатор, умирао је Господар хероја, умирао је највећи патриота и највећа личност 19. и 20. вијека цјелокупног нашег племена, умирао је творац Црних Брда, срећан да је на својим грудима могао притиснути комад земље црногорске!

О, да страшне неблагодарности!

О, кукавно српство угашено!

О, да великога срама за читаво племе наше, које је то могло дозволити ... Бојат, се, да вам Бог никад неће помоћи.

С тога и баш с тога, настала је тог момента грмљава од ридања и бура од суза свих присутних. Сломљено је чак и срце Великога Кнеза Николе од кога дрхтијаху три царства. Он је тога часа загрлио снажно и нежно једног старог барјактара црногорског, који се дављаше у сузама за старим Господаром и Црном Гором, и заједно са њим, у плачу и сузама, гушио велики бол свој. Осјећало се, да је у том загрљају овај горди и поносни Романов хтио обгрлити цијелу Црну Гору, коју је увијек искрено волио и чију је трагедију дубоко осјећао.

Тачно је у 11·15 ноћу искрао се пошљедњи дах из снажних груди Господаревих.... На кољенима, у плачу и молитви, Краљевска Породица и присутни сачекали су свршетак.... Краљ је умро!

Управо он је пресвиснуо.... Пресвиснуо је од бола, од увреда, од неправда и туге за својом рођеном грудом!

Краљ је убијен.....

Љекари др. др. Делмас, Леблан и Сансо констатовали су да је умро од hémorragie cérébrale и да није тога било он је могао, обзиром на своје савршено здравље, живјети још најмање десет година....

Треба ли нам тражити убице? Не, знате их, они су у оној крвавој кући на Теразијама, којима ово није ни прва ни пошљедња жртва...

НА МРТВАЧКОМ ОДРУ.

Већ око један сат послије поноћи Краљ је положен на мртвачком одру, обучен у црногорско одијело. Више главе му је мали дрвени тисови крст израђен од једног црногорскога седлака и двије свијеће; мало ниже, у злату и брилијантима, штап маршала руске војске; о грлу, крст св. Ђорђија; на прсима крст св. Петра, домаћи одрев династије Његош, лента ратног Савојског ордена и у брилијантима „портрет три цара" (Александар I и II и Никола I) одликовање од цара Александра III; о бедру сабља Стевана Дечанског, која је нађена од руске војске на Кавказу у рату 1877. и 1878. године и коју му, је пошто је златом оковао, послао на поклон (уз завист и протесте Београда) цар Александар III. На сабљи с једне стране стоји: „*Стефан Урош Краљ Сербов*" и година "1318", а на другој: „*Да живет Краљ.*" На грудима Краљевим био је још камичак земље црногорске, мало тамјана из Острога и осушено цвијеће на аклије цркве у Српској (Зета), у којој је би ухваћен био од Турака владика Данило, оснивалац Династије.

Господар је изгледао достојанствен и спокојан, лице му је задржало осмејак, али не осмејак који је изражавао тугу, љутњу или бол, него онај великодушности, блаженства и племенитости. Он је изгледао као да прича околини анегдоте из живота старих Црногораца, које је он са толико добродушности и задовољства често причао......

САУЧЕШЋА.

Вијест о смрти Краљевој убрзо се расчула. Многобројне депеше и изјаве саучешћа почеле су стизати са свију страна послали су Топле изјаве саучешћа Њ. В. Краљици Милени Њ. В. Краљ Енглеске Ђорђе. Њ. В. Краљ Шпаније Алфонс, Краљ Румуније, Њ. В Олга Краљица Мајка Грчке; Њ. Е. Предсједник Републике Бразила са госпођом и т. д; Њ. Е. Предсједник Француске Републике изјавио је саучешће преко префекта Поморских Алпа, који се је истовремено ставио на расположење Краљевској Породици. Телеграфске изјаве саучешћа послали су такође Њ. В. Краљ Србије и Њ. Кр. В. Регент Александар. Изјаву саучешћа послао је и Веснић. Његова депеша гласи: „Генералу Гвозденовићу, Антиб.

Молим, да поднесете Њеном Величанству Краљици и Њиховим Царским и Краљевским Височанствима моје искрено саучешће поводом смрти Његовог Величанства Краља, за кога сам ја увијек његовао моје дубоко поштовање и оданост.

Миленко Р. Веснић."

Треба ли рећи, послије депеше, да је ово онај исти Миленко Р. Веснић, који је пет година руководио клеветничком кампањом противу пок. Краља, називајући га издајником и противником Црне Горе и за коју је утрошио преко 30 милиона франака.

Осим многобројних телеграфских и писмених саучешћа, за све вријеме од сриједе до суботе, докле је тијело пок. Краља почивало на мртвачком одру, измијењале су се многобројне посјете најотменијих мјештана и странаца са Ривијере, који су долазили да се поклоне остатцима великога покојника.

Истовремено положени су многобројни вијенаца, међу којима су нарочито одвајали онај Њих. Вел. Краља и Краљице Италије и онај руске војске, на чијим је тракама стојало: „Руска Војска свом Маршалу," којег је, као њен заступник, донио пуковник Мешчеринов.

ПОГРЕБ.

Мртво тијело Краљево остало је на мртвачком одру до суботе 20. фебруар (5. марта), пошто је у очи тога дана постављено у мртвачки ковчег од маслинова дрвета. У суботу у 8 сати у јутро руски свештеник очитао је и пошљедњи пут молитве на мртвим тијелом. Тачно у 8·45 ковчег је био изнесен из куће на рукама: Њ. Кр. В. Престолонасљедника. тада већ Краља Данила II. Кнеза Петра, Великих Књажева, Кнеза Батенберга и чланова Краљевске Владе и положен у један фургон аутомобил У 9·15 кренуо се спровод за порат, гдје су очекивали: представник предсједника Републике, представници мјесних грађанских и војних власти и један батаљон француске пјешадије, који је одавао почасти.

Ковчег је постављен био на задњем дијелу брода, под великим топом, и био је прекривен народном заставом. У 10·15 брод је дигао анкору и запловио низ пучину са брзином од 48 км. на сат. Изгледало је да оће што прије да одмакне са мртвим великаном из земље, чији су представници показали тако мало племенитости и гостопримства, и ако су му уточиште у своје вријеме понудили.

На броду се налазила Краљевска Породица, чланови Владе, Министар Италије при нашем Двору, Њ. Е. Маркиз Монтаљери, свита Краљева и т. д.

Послије 1. 15. вожње брод је стигао у Сан Ремо, гдје је већ био стигао Његово Величанство Краљ Италије на извиђачу „Фалко" Њ. В Краљ Италије, кад је пристајао контрторпиљер „Палестро", налазио се већ на кеју, окружен многобројно и цивилном и војном пратњом.

Војска је правила шпалир с једне и друге стране. Краљ Виктор Емануил попео се затим на брод, те је лично изјавио саучешће Њ. В. Краљици Милени. Њ. В. Краљица Јелена није могла присуствовати погребу због болијести. Одмах послије тога ковчег је скинут са брода и смјештен у мртвачка кола. Спровод се затим кренуо. Непосредно за колима ишли су Њ. В. Краљ Данило и Кнез Петар, а затим Њ. В. Краљ Италије, Велики Кнез Никола а послије редом чланови Краљев-

СЉЕДУЈЕ ДОДАТАК

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

ДОДАТАК
... БРОЈУ ГЛАСА ЦРНОГОРЦА

... Кућ... министри, дипломате, свита и д. Њ. В. Краљица Милена одвезла се ... раније у руску цркву. Спровод је ... вријеме, на челу је ишла војска, ... затварала спровод. Учеснике ... грађанске ... улице. Спровод ... кретао кроз шпалир војске и многобројног грађанства и отмјених странаца, којих је у ово доба препун Сан Ремо и који ... напунили све улице, све ... и све прозоре од кућа и хотела. Кад је донесен спровод у руску цркву, која по својој љепоти чини украс Сан Рема, одржано је опјело и ковчег са ... остављен је на среди... цркве, гдје ће стојати све док не буде могућности да буде пренесен и сахрањен у Црну Гору. Пошто су Руси власници цркве, уступили су је нарочито за то и предали кључ Краљевској Фамилији.

ИЗАСЛАНСТВО ЦРНОГОРАЦА.

Два сата касније пошто је ковчег са мртвим тијелом Краљевим положен у цркву, стигло је једно изасланство од 50 Црногораца из Гаете и Формије. Због штрајка у Тоскани нијесу могли на вријеме стећи. Сјутра дан стигла је још једна група од 35 ...их.

Били су представљена сва племена црногорска, затим Херцеговци, Бокељи и Мусломани. Чим са стигли, отишли су на поклоњење умрлом Краљу. Официри су поставили почасну стражу. Затим су сви корпоративно отишли у „Хотел Мирамаре“; гдје се налазио Њ. В. Краљ Данило, Њ. В. Краљица Мајка, Њ. В. Краљица Милица, Краљ Петар и Књегињице Ксенија и Вјера. Тешко би било рећи што је било дирљивије, да ли састанак са мртвим Краљем или ... са Краљевском Породицом.

Вук Манђушић.

ЖАЛОСТ У ИТАЛИЈИ.

Поводом смрти Његовог Величанства Краља Николе италијанска штампа посветила Му је врло топле чланке и свесрдно Га ожалила. Многи листови донијели су и слике умрлог Краља. Као и сви други листови, социјалистички главни орган „Аванти“ завршио је свој чланак о умрлом Краљу овим ријечима: „Обичај је кад владари умре да се узвикне: краљ је умро — живио краљ, а ми кличемо: Краљ је умро — живио црногорски народ!“

Све ... општине у Италији држале су ...јединице, на којима је одана посљедња почаст умрлом Краљу.

... је на свима државним зградама, посланствима, разним установама и приватним зградама била истакнута застава на пола копља, а тако исто и у унутрашњости Италије, а нарочито у Болоњи. Жалост црногорског народа потпуно је дијелио пријатељски италијански народ, што ..., поред осталог, најбоље испољио уписивањем у књигу у генералном конзулату у Риму.

Исто тако и страна штампа, француска, ... швајцарска и друга, пропратили су смрт Његовог Величанства Краља ... чланцима, од којих ћемо неке пренијети и у идуће бројеве нашега листа.

У ПОЧАСТ УМРЛОМ КРАЉУ

Италијански Парламенат на вијест о смрти Њ. В. Краља Николе обуставио сједницу у знак жалости.

Предсједништво италијанског парламента ... је 2. марта издало комуникe:

Сједница ... на три сата послије ... Предсједава предсједник Де Никола. *Ђолити*, предсједник Министарског Савјета, саопштио да је јуче у Антибу умро Краљ Црне Горе, отац наше љубљене Краљице. Историја ће се увијек сјећати ... особе овога врлица која ... независности своје земље ... и за дуг низ храбро борио ... турске ... вазалије и успио је да ју ... ослобађање.

У име Краљ. Владе упућујем Краљу, Краљици и свим члановима Краљевске Фамилије осјећаје најдубљег саучешћа. (Бурна одобравања.)

Предсједник Де Никола: Поштовани моји другови. Вијест саопштена нам од Предсједника Владе, налази у нашу душу дубоки одјек пун туге, који спаја ... смрти легендарног Краља са болом, који осјећамо у веома тешкој жалости, којом је погођена наша љубљена Краљица. Од дужег времена ми смо слиједили физички и морални бол, који је мучио Црногорског Краља: тај је бол био највећи, који срце једног патриоте може патити, бол за рођеном груду земље, коју је морао напустити а коју је био илустровао персоналном храброшћу, поетичким и мистичким усхићењима.

Краљ Никола у својим манифестацијама скромним и поносним достојно је представљао своју расу пуну патријархалних врлина. Његове бриге биле су увијек најсигурнији израз болова и аспирација његовог народа. Томе народу достојном боље судбине, фамилији преминулога, нашој узвишеној Краљици, за коју увијек куца срце италијанског народа, којему је она донијела навјет својих година и својих врлина, нека иде увјерење нашег најдубљег саучешћа. (бурно одобравање).

Италијански Народни Посланици Њеном Величанству Краљици Јелени

Контеси да Капело, Дворској Дами Њеног Величанства Краљице Јелене

РИМ

Велики бол, који је задесио Њено Величанство Краљицу најљепши израз њежности и милосрђа, стални примјер најодабранијих врлина, бол је цијеле Италије. Ишчезнуће херојског суверена, који спајаше у симболу несавладљивог поноса, вољу и традиције једног величанственог народа, боли свакога онога који осјећа култ према слободној отаџбини и поштовању народних права.

Изволите бити тумач ових осјећаја код Њеног Вел. Краљице, саопштавајући јој изражаје нашег најдубљег саучешћа.

* * *

Овим поводом Директоар социјалистичких посланика у парламенту, састао се по прекиду сједнице парламента и ријешио да се још са већом жестином бори за права црногорскога народа.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

На путу к истини!

„Српска Зора“ из Сарајева у броју од 24. децембра 1920. (6-I-1921.) доноси из пера свога главног уредника г. Ђорђа А. Чокорила чланак под насловом „Црна Гора — алем камен Српске Круне“ који овако завршава:

„Ту скоро, пре два месеца, (1-XI 1920.) он је, (краљ Никола) са својом Владом, упутио једну „ноту“ са књигом „Документа о злочинима Србијанаца (!?) у Црној Гори“ на владе „свију држава на свијету“, као и „свим важнијим институцијама и политичарима у Италији, Француској, Енглеској и Сјед. Амер. Државама, чији број износи ништа мање него 1400!“

И док се то брукање Србије и српског имена шири по целом свету, имена, које је до пре две године светитељску и мученичку ореолу носило, дотле наш званични Пресбиро јавља, да је бившем краљу Николи из Владе Есхаес дата апанажа од 300,000 франака годишње.

Човеку, при овоме, памет се кочи и срце леди.

И у чуду се питамо, зар је политичко безумље и морално растројство наших капова већ достигло своју најнижу тачку?

Јер, ако је бивши краљ Никола „издајник“, како се сме дати апанажа једном издајнику?

Ако није „издајник“, како се сме, са највишега места, да обмањује Српски Народ, у првом реду, а онда целокупна светска јавност?

У првом случају, одговорни фактори треба да дођу, за своје дело, пред Суд, јер су они издајници овога Народа и ове Државе, које је „издао“ бивши краљ Никола.

У другом случају, они треба да буду жигосани од целокупне честите јавности, због својих клевета, које носе судбоносне последице по уједињење Српскога Народа.

Безумље српских политичара је доста зла нанело Српском Народу.

О о се гомила у толикој мери, да ће једнога дана из овога политичког и моралног хаоса, који су носиоци тог безумља изазвали, избити така катастрофа, коју није запамтила Српска Историја.

Боже дај, да се преваримо.“

* * *

Приликом смрти Њ. В. Краља објављено је једно Његово писмо Конференцији Мира, из кога се види да је он тражио анкету над својом улогом у овом рату, као и над улогом Црне Горе. На то отворено чикање Пашић-Веснић-Трумбић су ћутали увјерени, да би их та анкета показала као неке клеветнике и лажове.

ПИСМО
ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА НИКОЛЕ

упућено Коференцији Мира 26. августа 1919.

Његовој Екселенцији
Господину Жоржу Клемансо-у,
Предсједнику Конференције Мира.

Господине Предсједниче,

Зла и незаслужена судбина која тишти црногорски народ приморава ме да се обратим Вашој Екселенцији у нади, да ће Конференција Мира ипак хтјети учинити крај неправдама и насиљу, чија је жртва сада црногорски народ. С друге стране натјерује ме на овај корак и то, што је Конференција Мира оставила до данас без одговора све ноте, које је моја Влада имала част упутити јој у овом смислу, ослањајући се на право и свечане обавезе Савезника према Црној Гори.

Господине Предсједниче,

Црна Гора, ма да је могла остати у току овога рата неутрална, стала је права на страну Савезника.

25. јула, моја Влада, чим је извијештена од владе Србије о аустријском ултиматуму, одговорила јој је: „Србија може рачунати на братску и неограничену помоћ Црне Горе у овоме критичноме моменту по српски народ као и у свима осталим“. Овој одлуци моје Владе сљедовала је послије неколико дана објава рата Аустро-Угарској и Њемачкој са претходним пристанком Народне Скупштине. То је био једини услов који је Црна Гора поставила Србији и Савезницима уопште, за неограничену сарадњу и поред великих компензација, које јој је Аустро-Угарска понудила за њену неутралност. У осталом у своје доба моја је Влада упознала представнике Великих Сила на Цетињу са тим предлогом. Током читавога рата, Црна Гора остала је вјерна својим обећањима, помажући неограничено Србију војнички и политички. Чак и у најкритичнијим часовима на Балкану у доба вријеме заједничке офанзиве Аустро-Њемаца и Бугара, 1915. Црна Гора остала је непоколебива. И то вријеме била је она на Балкану једина на страни Србије. То је био разлог ради кога је она 15. октобра 1915. објавила рат Бугарској. Црногорска војска постигла је у те дане један од најсјајнијих успјеха записаних у њеној историји, штитећи под цијену дугих и крвавих борба, једину одступницу (преко Црне Горе) која је још остала српској војсци, пошто је надирањем Бугара било пресјечено повлачење преко Битоља.

Нека ми је дозвољено упозорити Вашу Екселенцију, да су црногорски народ и његова војска учинили све што су могли и поднијели највеће жртве, под најтежим условима пред којима се икада нашао један народ и једна војска.

За 18 мјесеци није Црна Гора представљала друго до тврђаву опсједнуту са свију страна и лишену сваке помоћи. Црногорски народ и његова војска били су лишени свега што је неопходно потребно не само за вођење рата, него и за њихов сопствени опстанак.

Многобројни демарши учињени од моје Владе током 1915. пред нашим моћним Савезницима, како би дошли до животних намирница и оружја, остали су сви без одговора, тако, да се је у посљедњим данима 1915. црногорски народ и војска налазила буквално чак и без ичега и без коре хљеба. Ова ратна позорница, од почетка до краја сматрана је од Савезника као подијељена т. ј. остављена сама себи.

Очајно стање у коме се налазила Црна Гора крајем 1915. навели су ме да лично посредујем и у више махова затражим интервенцију Његова Величанства цара Русије и Њ. В. краља Италије за помоћ у животним намирницама и војном материјалу. Ја сам им предочио неизбјежни слом Црне Горе у случају оклијевања и закашњења. На несрећу моји демарши нијесу били у стању постићи жељени успјех.

Ови разлози ... и тежак положај црногорске војске као и заштитнице србијанске војске, а поврх тога слом Србије произвели су неизбјежну катастрофу, која је постигла Црну Гору јануара 1916.

За вријеме скоро трогодишње владавине страшног непријатеља, која је слиједила, био је црногорски народ изложен већим патњама него ма који други народ у току садашњега рата.

Те су патње биле тим веће, што моја Влада није располагала потребним средствима не могући притећи у помоћ народу као што су то биле у стању чинити владе Белгије и Србије.

Па ипак и у тим трагичним тренутцима остао је црногорски народ вјеран својим славним традицијама и савезничкој ствари, вјерујући у тријумф правде. Ту вјеру испољио је он неколико пута у крвавим устанцима против мрскога упадача хотећи такођер и тиме утврдити, да је он везао своју судбину са оном ствари Савезника.

Владе Великих Сила, савезничких и удружених, схватиле су исто тако ствар Црне Горе и све без изузетка изразиле се у своје вријеме да оне сматрају рестаурацију Црне Горе као један од услова мира.

И поред тих несебичних жртава и услуга учињених за вријеме овога рата Србији, заузели су званични представници Србије у погледу Црне Горе, држање противно принципима међународног морала, што није ни у складу са становиштем објављеним од Савезника, ни са свечаним обећањима, које су исти учинили Црној Гори.

Кад су у јесен 1918. уједињени напори Савезника били овјенчани успјехом и коначном побједом, савјетовала ме је Њ. Е. Господин Пишон, у име влада Великих Сила, да још останем гост племените француске, док не буде уведен ред и нормалан живот у земљи, помоћу савезничких трупа, које су се у исто вријеме обавезале да ће чувати суверенитет и уставне институције Црне Горе.

Са врло дубоком жалошћу морам констатовати да краљевска влада Србије није водила рачуна о тим племенитим намјерама Великих Сила.

Власти и србијанска војска, која се налази под командом Источне Армије, повриједили су суверенитет државе црногорске и прокламовали ни мање ни више анексију Црне Горе Србији и не савјетујући се и не питајући за пристанак представнике црногорскога народа, који, према уставу Црне Горе, имају једини право одлучивати о том питању.

Тај поступак јединствен досад у историји, добио је потврду од највиших званичних представника Србије. Краљевска Влада Србије ставила га је уосталом званично до знања мојој Влади 24. децембра 1918. године.

Овај поступак и касније мјере насиља изазвале су јануара о. г. оружану акцију и спонтани устанак црногорскога народа.

Конференција Мира, или боље рећи Врховни Савјет, нити је признао ову насилну анексију Црне Горе, нити је удовољио захтјевима краљевске владе Србије, која је тражила да њени представници заступају на Конференцији Мира и Црну Гору. Било је одлучено у принципу, сасвим обратно, да Црна Гора буде засебно заступљена на тој Конференцији.

Иницијативом и пристанком Конференције Мира, исто се гледиште налази изражено и у мојој посланици од 22. фебруара, упућеној црногорском народу, у којој га преклињем да престане са проливањем крви, увјеравајући га, да су његова права зајамчена од Конференције.

Поред свију гаранција даних од ове посљедње, краљевска влада Србије поступа у Црној Гори као да она није ништа друго до један дио Србије, а не независна и суверена држава.

Али најжалоснији су поступци они, којима се служе србијанске власти према црногорским грађанима, који су немилосрдно стављени изван закона и затворени, јер су одбили признање насилнога чина изведенога према Црној Гори.

Већ у више махова моја је Влада имала част скренути пажњу Конференције Мира на поступке србијанских власти у Црној Гори против становништва црногорског. Њихови поступци заслуживали би казну кад би били примјењивани на непријатеља, а тим прије они то заслужују кад су према највјернијем савезнику од првога часа.

Та су дјела краљевске владе Србије узрок што послије тако дугих искушења и тако тешких жртава, није црногорски народ још дошао до толико жељена мира и што он остаје изложен потресима, подстрекаван на крваве устанке, ради успоставе повријеђеног права и угроженог достојанства своје Отаџбине.

Господине Предсједниче,

Част и слобода су два добра, које је црногорски народ успио сачувати током вјекова под цијену неизмјерених жртава.

Међутим краљ. влада Србије настоји поврх свега тога приказати Савезницима на нетачан начин жртве Црне Горе и моју сопствену улогу у овоме рату тако да изазове сумњу у искреност нашег учешћа у овоме рату.

Јасно је, исто тако покушава, јер тим вријеђујући нашу част, оправдати на врло лак начин садашњи догађаји с циљем да се уништи силом слобода и право Црне Горе.

Право Црне Горе да располаже суверено сама собом у својству независне државе, повријеђено је сурово и без икаква оправдања, од њезових савезника ради кога је, она ушла у рат и жртвовала потпуно све.

Црна Гора, држава ратујућа и савезничка, није још заступљена на Конференцији Мира, поред одлуке донешене начелу од Врховнога Савјета. И поред огромних жртава, које је Црна Гора принијела драговољно у току овога рата, она је лишена погодности даних чак и оним државама чије се дјеловање састојало једино у томе што су прекинули дипломатске везе са непријатељем, погодности којом се чак и непријатељ може послужити.

Господине Предсједниче,

Питање Црне Горе није питање династије као што покушавају подметнути њени противници. Овдје се ради баш напротив о великом принципу чије поштовање треба да буде тим веће, јер се ради о чувању мучно стеченог права једне слабе земље и једнога малога народа.

Што се пак мене лично тиче, ја сам увијек спреман принијети не само све жртве које захтијева право и добро Црне Горе, него исто тако и оне, које би диктирали општи интереси Савезника. Али у моме својству владара Црне Горе, ја сам обвезан по Уставу земље бранити њену част и моју, као и њена права и њене интересе.

Из тога разлога молим Конференцију Мира, посредством Ваше Екселенције, да би благоизвољела примити предлоге моје Владе, изражене у меморандуму Конференцији Мира од 5. марта о. г. за одређивање једне комисије, која би имала испитати жртве и улогу Црне Горе као и ону моју за вријеме овога рата и неправде и учине које Црна Гора трпи са стране других. Ма какви били резултати те анкете, ја сам спреман из тога повући све посљедице.

Увјерен сам, да ће та анкета утврдити да смо, Црна Гора и ја сам, извршили одано и вјерно све своје дужности према Савезницима до граница крајњег самоодржања подносећи највеће жртве. Не сумњам да ће она показати да су за све заслуге, они, од којих смо то најмање заслужили поступали према Црној Гори и њеним званичним представницима не само противно праву, него и чак против основних принципа међународнога морала за који је жртвовано на милионе људских живота и чији је респект био предмет сталне пажње Конференције Мира.

У праву сам се надати, да ће Конференција Мира дијелити са мном мишљење да Црна Гора не треба и не смије претрпјети штету што је ушла у рат, не осигуравши себи претходне гаранције Савезника.

Молим Конференцију Мира, да би благоизвољела докончати несносне прилике у којима сада живи црногорски народ; да поврати суверена права Црне Горе према свечаним обећањима Савезничких и Удружених Велесила осигуравши јој тим право слободнога опредјељења као државе уставне и независне.

Нека ми је дозвољено исто тако саратити благонаклону пажњу Конференције Мира на право Црне Горе да има своје представништво што је изложено и у меморару који је моја Влада поднијела 5. марта 1919.

Увјерен сам, да је ово једини начин да се успостави ред и мир у Црној Гори и да се уштеде црногорском народу нова и непотребна искушења што је доиста заслужио својим жртвама за праведну ствар у прошлости и садашњости.

Изволите примити, Господине Предсједниче, увјерење мога дубоког поштовања.

Нељи на Сени, 26. августа 1919.

НИКОЛА с. р.

Предсједник Министарског Савјета,
Министар Спољних Послова.

J. С. ПЛАМЕНАЦ с. р.

ПИСМО ЦРНОГОРСКИХ ОФИЦИРА
МИНИСТРУ ВОЈНОМ НА РАЗМИШЉАЊЕ

„Српска Зора“ из Сарајева од 3. (16) децембра 1920, орган Српске Народне Организације донијела је под горњим насловом један чланак са Цетиња, чије најглавније ставове прештампавамо.

Писмо гласи:

„Сигурно није познато г. Министру, војном и морнарице, ни то, колику узданицу има наша војска у црногорским официрима, јер кад би му то познато било, ваљда не би нарочито стварао незадовољство међу црногорским официрима: запостављањем, неодликовањем, непримањем у војску и омаловажавањем. Ну, питамо се у чуду, од куд су г. Министру Војном познати тако добро југословенски т. ј. бивши аустро угарски официри, те их кити звањимама, Карађорђевим звездама и Белим Орловима? Зашто те? Сигурно за „заслуге учињене српском народу“, или можда мисли за њима ниједног Југословенца, који није прошао вишу или најмање нижу школу војне академије. Нама се не чини тако, нити нас, бар они, које смо до сада познавали, нимало незадовољују својом способношћу; на против разочарани смо, јер знамо, да је већина од њих из трупе за време рата добило официрски чин...

Нисмо против тога, да се Југословени унапређују и одликују, јер данас нам је заједничка и једна домовина, за чије добро сви заједно радимо и радићемо са највећом братском љубављу и самопожртвовањем, али смо против тога, да се запостављају сви официри из наше јуначке и мученичке Црне Горе.

Сад треба тражити узроке зашто г. Министар Војни и морнарице овако поступа са црногорским официрима? Можда сигурно нису још сређене прилике, па да се на том може радити? То је можда у неколико оправдано, и зато су црногорски официри чекали ево пуне две године, без да су једну жалбу поднели, истичући интерес на првом и главном месту.

Ваљда нема финансијске могућности за ова унапређења? Али што год би било, опет је доста чекања, јер смо уверени да није тако. Можда се мисли, да није истекло време, које треба прослужити у садањим чиновима по нашем војном закону, а ни по ономе црногорске војске? Али кад се зна да су сви још давно стекли то право на виши чин, онда нам поступак г. Министра војног изгледа мало сумњив... Ако г. Министар мисли, да црногорски официри немају спреме за више чинове и да нису прошли кроз савремену војну школу, зашто се не постара да провери квалитет те школе, прегледом наставних планова у школи уџбеницима годишњим и испитним програмима, временом у ком се школа имала свршит и са каквијем је знањем кандидат могао на испитима проћи и напокон нека се осведочи, ако сумња у црногорске официре наставнике, цивилним професорима те школе и писцима и наставницима на Гусаје — генералима и генералним Вуковићима, па да се увери, да су они збиља свршили и у Црној Гори школу по програму средње европске школе.

Поред свега овога, поред поруке српске владе Црногорском Одбору 1918. г: да влада неће правити никакву разлику између србијанских официра и чиновника, поред неколико наређења г. Министра војног да ће Црногорски официри добијати унапређења и одликовања, чим се податци среде, он је само унапредио најмлађу класу има већ година дана, стим, да ће им се ранг накнадно (пошто је та класа у чину поручника чекала шест и по година!) но не ранга ни од њега гласа, а цела класа чека у истоме чину и ако су већ давно добили право на старији чин.

Црногорски су официри са стрпљењем чекали већ пуне две године на искреност према уједињењу, из љубави према домовини, остављајући своје личне ствари на страну. Али ово је већ прешло сваку меру, што се данас чини с црногорским официрима. Ми не вјерујемо, да ће се задовољити само оставкама. Они официри, који су из увређеног частољубља поднели оставке, неће се дати заварати разним заметањима и они неће тако лако ствар пустити без иједног гласа проста и да непотраже своја права.“

Ово се писмо завршава са тражењем официра, које садржаје седам тачака, у којима они траже побољшање стања и изједначење са осталим официјерима, бар са бившим аустријским официрима.

На крају писма налази се:

„Молимо г. Министра Војног и Морнарице, да званичним путем, у војној преписци избаци изразе: »бивши« и »бивша« испред речи: црногорски официри и црногорска војска, јер вређа најславније традиције у историји Српског Народа у Црној Гори, јер неможемо појмити како то може бити, да Срби у српској држави, кад говоре о Црној Гори као о Србији од које је Црна Гора саставни део, служе се изразима »бивши« и »бивша«. Овај факт је утврђен у Великој Народној Скупштини одржаној у Подгорици 18. новембра 1918.

Такође мислимо, да је неоправдан, без икаквог коментара и овај израз: „непреримљени“, јер ми ово не можемо појмити, како и ко може Србина примити међу Србе кад је он већ Србин и како он може бити »непреримљен« у Српску Војску, када је српска војска из Црне Горе један део Српске Војске.

Нека г. Министар Војни о свему овоме добро размисли!“

* * *

Као што смо презивљали сви „официре“, који су издали своју Отаџбину и погазили своју заклетву дочекали су да буду третирани као што заслужују. Међутијем са овим још није свршено; Ови ће „официри“ бити једноставно избачени, чим би се наше питање свршило било повољно или неповољно. Али сад животаре једино благодарећи нашој борби; чим се она оконча, то ће бити и крај њихов. То је и природно, јер ко може вјеровати, ономе који је издао Црну Гору и краља Николу, да може бити вјеран Србији и краљу Петру! ?

Једно признање

„Самоуправа“ Из Београда од 16. фебруара 1921. главни Пашићев орган доноси сљедећу вијест о суђењу генерала Радомира Вешовића:

„Интересантно суђење Генерала Вешовића, којим се занимала ових дана сва престоничка штампа, завршено је, 14. о. мј. у 4 часа по п. пред дупке пуном салом у првостепеном суду за град Београд, изведен је генерал Вешовић да му се саопшти пресуда. Осим представника штампе било је врло много црногорских студената и њихових старијих земљака, који су, како је у прво време изгледало, били склони да приме са задовољством и најстрожију пресуду над овим човеком, који је само о тако страшном злочину према својој отаџбини. Мора се одмах утврдити да су и остали очекивали слично. Генерал Вешовић је ушао лежерно у салу, био је у цивилу, с капутом преко руке као да је свесан да ће ускоро на улицу, био је поизпредно блед, и сео је на оптуженичко место са изразом нервозно испреног човека.

У напрегнутој тишини, која је завладала један од судија је читао пресуду. У њој је утврђено као апсолутно тачно све што је навео државни тужилац г. Драг. Бабић. Страшне намере г. Вешовића остале су и даље најцрње намјере једног плиткоумног човека који диже руку на државу која му је уједно и отаџбина. Он, утврдио је Суд, није учинио злочин; намеравао је да га учини. Он је ту намеру имао, утврђује Суд, пре оног дана, када су милошћу Његовога Величанства помиловани слични преступници. Према томе утврдио је Суд, он је невин. Он се пушта испод суђења у слободу без икаквога полицијског или другог надзора. Генерал Вешовић је тада устао. У једном муклом тренутку он је тражио обавештења од председавајућег. Из тих његових питања разумело се да он хоће да се жали на пресуду вишем суду. Шта, дакле, хоће још тај човек? Да неће да тужи судије за увреду части?

Симптоматично је да су сви црногорски ђаци у часу када је судија прочитао пресуду, викнули снажно из гласа: Живио Суд! Према томе изгледа да они немају никакву разлику између својих идеја и идеја Генерала Вешовића.

Државни тужилац г. Бабић, није могао а да се гласно не насмеје овој комедији. У полицијској клупи сви су се резолутно коментарисали овај обрт у другом делу живота г. Генерала Вешовића.“

Као што се види из овога горњег чак и наши ђаци у Београду почели су се бунити због злочина извршеног над Црном Гором и Црногорским народом. Заиста лијеп примјер и признање од стране „Самоуправе“ за расположење црногорскога народа.

ИТАЛИЈАНСКИ ПАРЛАМЕНТ ЗА ЦРНУ ГОРУ

Србијански политичари, а међу њима и др. Трумбић, објавили су како је црногорско питање свршено, те да према томе остаје у снази анексија Црне Горе од стране Србије. Међутим, да би се видјело колико то одговара истини, најбоље доказује ово:

Италијански парламенат, који је свагда показивао велико интересовање и своје расположење према црногорском питању, и у овом новом засједању позабавио се њиме у низу питања и интерпелација.

Тако је сенатор Франћеско Пуле упутио у Сенату министру спољних послова ово питање:

„Какве су гаранције затражене за слободу и независност Црне Горе, која је уз велике жртве била наш вјерни савезник у рату?“

Иницијативом посланика Кјезе упућена је предсједнику италијанске камаре 18. фебруара једна представка у корист Црне Горе са пристанком других посланика разних странака. Она гласи:

„Налазећи се пред вапијућим апелом народа црногорског, који тражи рјешење свог питања још међународно неријешеног, комора тврди, да јој налаже дужност да штити право самоопредјељења Црне Горе било директно, било преко Лиге Народа.“

Међу потписницима налазе се посланици из свију странака изузев социјалиста (либералне демократије, либерала, радикала, републиканаца, народног препорођаја популара). Социјалисти су изјавили да ће поднијети засебну интерпелацију.

Италијански социјалистички посланик Франћеско Ћикоти поднио је министру спољних послова ово питање, тражећи писмени одговор:

1) На којој се тачки налази црногорско питање; 2) да ли су познате италијанској влади аспирације црногорског народа; 3) пошто се италијанска влада ангажовала за опстанак црногорске државе као независне, може ли дозволити да она нестане у интересу једне друге државе; 4) постоји ли какав дипломатски акт и који, из кога проилази да је црногорска држава престала постојати; 5) пошто је црногорско питање декларирано да је интернационалног карактера, може ли се дозволити Србији да црногорску иницијативу ријеши у своју корист; 6) јели истина, да су италијански представници одбили да предузму иницијативу да изазову одлуку црногорског питања на међународној конференцији и ако су били позвани да то учине од других савезника; 7) у име каквог међународног акта италијанска влада мисли да опозове свога посланика код црногорске владе; 8) да ли се Италија према мишљењу владе интересовала за опстанак Црне Горе и за њене аспирације у реалацијама наших рапората са Балканом и на Јадрану?“

Осим тога посланик Баћи поднио је представку о црногорском питању парламетарној комисији за спољне послове, а социјалистички посланик Ћикоти и интерпелацију.

У сриједу 15. т. м. по новом биће о црногорском питању дебата у парламентарној комисији за спољне послове а послије тога и у самом италијанском парламенту.

Данас се, послије петнаесто дневних ферија, састао италијански Сенат. Одмах, у почетку сједнице, говорио је у почаст пок. Краљу Министар Спољних Послова гроф Сфорца, затим потпредсједник Сената Мелодија као предсједавајући.

Ове њихове говоре донијећемо накнадно.

Сједница је, у успомену на Краља прекинута и одложена за сутра.

УБИЛИ СУ ЈЕДНОГ ЏЕНТЛМЕНА

Италијански лист „Gornale dell' Isola“ од 9 о. м. који излази у Катанији (Сицилија), доноси чланак под горњим насловом, у коме, између осталог, стоји:

„Никола је био стар, али је мог живјети стотину година. Био је јак старац, отац је и дјед здраве и многобројне фамилије, чврст као дебели храст, који не подлеже громовима и олујама. Више него његове године, убила га је дипломација!

Он за иста не олакиваше плаву на руку или позлаћене мамузе једног, који је било, из крсташких ратова; не, њега мучаше носталгија за својом кућицом са пространом терасом на цетињском пољу на којој се тераци он појављиваше да удише свјежег ваздуха, да испуши своју патријахалну лулу и да даде по који савјет своме народу добром и јаком. Он кући његова и народе његов!

Ово нам побуђује успомену не времена прошла, на херојске борбе за независност против насилног угњетача на ловове и провалијама између својих планина и нукоке и џивокозе. Побуђује на она времена кад се стављаше на чело својих старих ратних другова, као старија а као деспот, као први грађанин међу јунацима.

Из његовог чврстог коријена изникли су чврсти изданци, синови јаки, дами нежне које је он успио да добро удоми.

Велики рат срушти и поруши мали огњиште слободе, ишчупа брутално од једанпут ово, животом и одушевљењем брекло срце, које је била Црна Гора у великој усрдјелој балканској јешини. Отјеран би од непријатеља, земља и окупирана, а међународни опортунизам исмија скромне аспирације, које класи официра амбиције, и подсијеху се на мали болове малога краља.

На завршетку рачуна, Француска хтједе да задовољи Србијанце и ево потребе анексије. Шта се нас тиче — вели — он сиромашни краљ без краљевине? Он ромах не зна у својој простодушности да продере у компликовану замршеност међународне дипломације, али се једа и бола и умире. Његове потомке јечи звуче као једно тужно оплакивање и као један болни прекор. Оне нам доче сву дубоку жучност једног изгнанства.

Ах, кад би дипломација имала некога коме би одговарала! Савјест иједног савјесног разбојника не тиште злочини који овим онијема почињеним од дипломације овим жтовим временима! Сада треба одговара за убиство Краља Николе. И само то, треба такођер за одговорност убиство слободе црногорске. То, што је много теже.“

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ